

HISTORIA
ARCHITEKTURY
I KONSERWACJA
ZABYTKÓW

Dominika Długosz
mgr inż. arch.
II Rok Studiów Doktoranckich
Wydziału Architektury
Politechniki Krakowskiej

TENDENCJE W PROJEKTOWANIU ZABYTKOWYCH WNĘTRZ SAKRALNYCH NA PRZYKŁADZIE APARTAMENTU KRÓLEWSKIEGO PRZY UL. KOLETEK 12 W KRAKOWIE

**TRENDS IN A DESIGN OF HISTORIC AND SACRAL INTERIORS
PRESENTED BY THE EXAMPLE OF "THE ROYAL APARTMENT" AT
KOLETEK 12 STREET IN CRACOW**

STRESZCZENIE

Dom Ochrony Towarzystwa The Protection House of the Charity Dobroczynności (dom starców) wraz z Association (a nursing home) together with zabudowaniami dawnego klasztoru ss. former buildings of the Sisters Kolettek, zlokalizowany u zbiegu ulicy Koletek, Dietla oraz ulicy Sukienniczej w Convent in Cracow is going through a Krakowie przechodzi gruntową major revitalization. It is located at the rewitalizację. W skład kompleksu wchodzi the intersection of three streets: Kolettek, Dietla and Sukiennicza. There is an unique niezwykle apartament mieszkalny, residential apartment, 'The Royal nazwany „Apartamentem Królewskim”, Apartment' and has a two-storey chapel którego integralną częścią jest with stained glasses and a wall dwupiętrowa kaplica z witrażami oraz polychrome. They were designed by Jan polichromiami ściennymi autorstwa Jana Bukowski. The breathe of a new life was taken into this abandon and *sacrum* interior. *sacrum* tchnięto nowe życie.

Słowa kluczowe: apartament, kaplica, *sacrum*, *sacrum*,

ABSTRACT

The Protection House of the Charity Association (a nursing home) together with former buildings of the Sisters Kolettek Convent in Cracow is going through a major revitalization. It is located at the intersection of three streets: Kolettek, Dietla and Sukiennicza. There is an unique residential apartment, 'The Royal Apartment' and has a two-storey chapel with stained glasses and a wall polychrome. They were designed by Jan Bukowski. The breathe of a new life was taken into this abandon and *sacrum* interior.

Keywords: apartment, chapel, *sacrum*

1. WSTĘP

Żyjemy w czasach, gdzie rozwój gospodarczy idzie w parze z laicyzacją życia duchowego. Tendencja ta widoczna jest nie tylko w sferze duchowej ale również przekłada się na funkcjonowanie przestrzeni kulturowo-społecznej, w tym na funkcję wnętrz kościelnych. Coraz mniej ludzi uczestniczy w życiu religijnym, kościoły pustoszeją, zapomniane popadają w ruinę. Obiekty kościelne powoli z Domu Bożego stają się zabytkową strukturą budowlaną. Pozostawione bez gospodarza niszczeją, czekając na nowe życie. Adaptacje kościołów i klasztorów do innych funkcji niż funkcja sakralna nie są współczesnym pomysłem. Natomiast świadoma kreacja przestrzeni kościelnej do nowej współczesnej funkcji, następuje na naszych oczach i jest zjawiskiem, z którym jako kraj katolicki musimy się zmierzyć.

2. DRUGIE ŻYCIE KOŚCIOŁÓW

Losy kościołów związane są ściśle z burzliwą historią Polski. Wiele z nich na przestrzeni wieków było niszczone i degradowane. Nierzadko z miejsc kultu i głoszenia liturgii stawały się magazynami, szpitalami epidemicznymi czy składami amunicji, jak np. kościół Garnizonowy p.w. św. Agnieszki w Krakowie przy ul. Dietla 30 (za czasów zaborcy był magazynem a do 1932 roku pełnił funkcję składu złomu żelaznego). Przykłady możemy mnożyć, niektóre z kościołów do tej pory pozostają w złym stanie technicznym, często tracąc swoje wartości artystyczne i historyczne. Inne funkcjonują wciąż jako trwała ruina czyli

świadek historii. Są również takie, które dzięki determinacji ludzi dobrej woli dostały drugą szansę, powróciły do Kościoła i są miejscem sprawowania liturgii świętej. Takim przykładem może być np. kościół p.w. św. Wacława w

Il. 1. Widok kościoła św. Wacława w Radomiu z lat 70-tych kiedy był w posiadaniu Polskiej Akademii Nauk, aut unknown (źródło: www.skyscrapercity.com 0).

Ill. 1 View of st. Waclav church in Radom from 1970s, wh he belong to The Polish Academy of Science, autl unknown (source: www.skyscrapercity.com 0)

Radomiu, który jeszcze w latach 70-tych XX wieku gościł w swoim wnętrzu pomieszczenia Polskiej Akademii Nauk oraz Muzeum Archeologicznego a jego górne partie funkcjonowały jako mieszkania przeznaczone dla pracowników naukowych¹.

Obecnie, dzięki determinacji lokalnej społeczności oraz pomocy wybitnych osób kultury w tym prof. Wiktora Zina kościół p.w. św. Wacława w Radomiu jest wzorcowym przykładem wskrzeszenia obiektu zabytkowego nie tylko do jego właściwej funkcji, ale również powrotu do

¹ Projekt rewitalizacji kościoła został wykonany w 1978 roku przez zespół projektowy w składzie: Prof. dr hab. inż. arch. Andrzej Kadłuczka, mgr inż. arch. Ryszard Kański, mgr inż. arch. Małgorzata Gargas, przy wsparciu i konsultacjach Prof. dr hab. inż. arch. Wiktora Zina oraz Prof. dr hab. inż. arch. Wojciecha Kalinowskiego. Projekt został zrealizowany na

przeznaczonej przestrzeni lat 1980-86, kiedy to budynek kościoła został w pełni odrestaurowany. Poświęcenie nowo odbudowanego kościoła dokonało się dnia 9 czerwca 1985 roku przez biskupa dr. Edwarda Materskiego. Kościół pw. św. Wacława, decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, dnia 8 kwietnia 1981 roku został wpisany do rejestru zabytków.

jego pierwotnej formy, kształtu oraz wyrazu artystycznego.

Il. 2. Widok kościoła św. Waclaw w Radomiu, stan obecny, (autor: Dominika Długosz)

Ill. 2. View of st. Vaclav church in Radom, present day (author: Dominika Długosz).

Niektóre obiekty sakralne w zgoła odmienny sposób otrzymują drugie życie. Ich zmiana przeznaczenia dzieje się na naszych oczach, tu i teraz. Żyjemy w czasach kiedy względy ekonomiczne i gospodarcze mają przeważający wpływ na podejmowanie decyzji dotyczących sposobu adaptacji obiektów zabytkowych do nowych funkcji. Dotyczy to nie tylko kamienic mieszczańskich, założeń parkowo – pałacowych, obiektów przemysłowych ale również kościołów oraz całych założeń klasztornych. Czasy współczesne wymuszają na nas dokonania przemyśleń, jakie działania należy wykonać w stosunku do opuszczonych obiektów sakralnych, będących naszym dziedzictwem narodowym i kulturowym, Czy kościoły należy sprzedawać w prywatne ręce? Przebudowywać, wyburzać, przenosić w inne miejsce, a może adaptować do innych funkcji?. Jeśli tak, to do jakich i w jaki sposób tego dokonać. Przykładem ilustrującym

odpowiedzi na niektóre z powyższych pytań może być trwająca wciąż inwestycja, zlokalizowana u zbiegu ulicy Koletek, Dietla oraz ulicy Sukienniczej w Krakowie, u stóp Zamku Królewskiego na Wawelu.

Zamierzenie budowlane realizowane jest przez dewelopera - Angel Poland Group's Sp. z o.o., z siedzibą w Krakowie przy ul. Szlak, znanego z takich inwestycji jak „Angel City” oraz „Angel Plaza” w Krakowie. Nowy rewitalizowany kompleks nosi nazwę - Angel Wawel.

Inwestycja jest wyjątkowa. Jak mówi właściciel: *jest to miejsce, w którym historia łączy się z innowacją*².

W dawnych murach klasztoru sióstr Koletek oraz zabudowań Krakowskiego Towarzystwa Dobroczynności powstaje kompleks mieszkalno – usługowy z 235 apartamentami, z dwupoziomowym podziemnym garażem. Może nie byłoby w tym nic godnego uwagi z racji, iż nie jest to pierwszy kompleks mieszkań powstający w Krakowie, jednakże uwagę przykuwa fakt, iż częścią jednego z mieszkalnych apartamentów stała się dawna narożna, dwupoziomowa kaplica, co w Polsce jest rzeczą niezwykłą.

3. RYS HISTORYCZNY

Teren, na którym zlokalizowany jest były zespół zabudowań Krakowskiego Towarzystwa Dobroczynności, od XVI w., wchodził w skład *klasztoru tercjanek czyli sióstr trzeciego zakonu regularnego św. Franciszka zwanych koletkami, od imienia matki św. Franciszka, św. Kolety*³.

W roku 1593 Zygmunt Dembiński z Dembian, starosta gostyński, sprzedał parcele z zabudowaniami oraz ogrodem, zlokalizowaną pomiędzy Stradomiem a

² <http://www.angelwawel.com/angel.html#home> z dnia 19.06.2015r., 22:41

³ Rojkowska H., Niewalda W., *Budynki Dawnego Towarzystwa Dobroczynności w Krakowie Ulica*

Koletek 12, Dokumentacja historyczno – konserwatorska, Dokumentacja z badań architektonicznych dawnego klasztoru, lipiec 2004, Archiwum WUOZ w Krakowie, s.3.

domem *Mathiaczaska, naprzeciwko ogrodu bernardynów, nad Wisłą*⁴, prowincjałowi oo. Bernardynów. Okres ten zostaje przyjęty za moment przejścia przez siostry terejanki zabudowań z przeznaczeniem na urządzenie klasztoru. W kolejnych latach nakazano siostron przyjęcie klauzury, jednakże z uwagi na fakt, iż klasztor nie posiadał swojego kościoła, odstąpiono od tego nakazu. Klasztor przeszedł burzliwe dzieje. Zaraza, która panowała w 1630 roku w Krakowie spowodowała śmierć prawie wszystkich sióstr. Ocalała tylko jedna, która w kolejnych latach przyjęła nowicjuszkę. W latach 1655-57, w trakcie potopu szwedzkiego, zakonnice zostały zmuszone do opuszczenia swojego lokum, a Szwedzi w zabudowaniach klasztornych urządzili stajnie dla koni. Po opuszczeniu miasta przez wojska szwedzkie siostry przystąpiły natychmiast do odbudowy klasztoru i tak w 1739 roku została wybudowana kaplica klasztorna, przystawiona do refektarza od jego wschodniej części z absydą od strony zachodniej. Niestety klasztor w 1789 roku zostaje rozwiązany. Konsystorz przyjął ponoszone argumenty *komisji do badania stanu majątkowego klasztorów panieńskich*⁵, która to zarzuciła zakonnicom, iż dochody klasztoru pozwalają na wyżywienie jedynie 5 osób, a zakonnice wówczas mieszkało w klasztorze siedemnaście, dodał do tego brak aktu fundacji i zakazał przyjmowanie nowicjuszek. Kasacje przeprowadził ówczesny arcybiskup gnieźnieński i administrator diecezji krakowskiej książę Michał Poniatowski. W 1822 roku budynki wystawiono na licytację wraz z parcelą i ogrodem. *Realność nabył kupiec krakowski*

*Józef Derych*⁶, który chciał przeznaczyć nieruchomość na browar. Autorem adaptacji miał być architekt K.B. Wąsowicz. Jednakże projektu nie zrealizowano. W 1823 roku właściciel sprzedał realność Ignacemu i Marii Rotarskim. W roku 1850 zabudowania wraz z ogrodem zostają przekazane Krakowskiemu Towarzystwu Dobroczynności z przeznaczeniem na mieszkania dla ubogich. Nowy właściciel przeprowadził w budynkach klasztoru szereg prac remontowych i naprawczych, między innymi przeprowadził gruntowny remont dachu wraz z jego pokryciem i wzmocnieniem więźby dachowej, odnowił kaplicę klasztorną, nadbudował budynek klasztoru o jedno piętro i zagospodarował ogród.

W latach 1881-82 Krakowskie Towarzystwo Dobroczynności rozbudowuje kompleks klasztoru o nowy budynek – dom ochrony dla starców, lokalizując go w narożniku nowej ulicy Sukienniczej oraz ulicy Kołetek. Projekt został sporządzony przez architekta Karola Zarembe. Powstał wówczas dwuskrzydłowy, nowoczesny budynek, który w swoich wnętrzach zawierał salę obrad, łazienki, pralnię oraz pomieszczenia mieszkalne. Skrzydła budynku spina narożna, ośmioboczna kaplica z absydą nakryta kopułą z latarnią, która jest zlokalizowana od strony zachodniej. W oknach kaplicy wstawiono witraże Teodora Zajdzikowskiego, z których do czasów obecnych zachowały się jedynie dwa. Nad wejściem do kaplicy zawieszono drewnianą galerię – balkon chórowy wykonaną przez *stolarza Bajerwola*⁷.

⁴ Ibidem s. 5.

⁵ Ibidem s. 7.

⁶ Ibidem s. 9.

⁷ cyt., za Rojkowska H., Niewalda W., *Budynki Dawnego Towarzystwa Dobroczynności w Krakowie* 24

Ulica Kołetek 12, Dokumentacja historyczno – konserwatorska, Dokumentacja z badań architektonicznych dawnego klasztoru, lipiec 2004, Archiwum WUOZ w Krakowie, s. 12.

Tego samego roku został wybudowany budynek dla sierot na działce przyłączonej w 1862 roku do realności (obecnie mieści się tu Wojskowa Komenda Uzupełnień z adresem, ul Koletek 10). W latach 1934 – 1936 dom opieki dla starców zostaje rozbudowany o nowe trzypiętrowe skrzydło od ul. Sukienniczej. Autorem projektu tej budowy a w kolejnych latach przebudowy (w kierunku południowym) był architekt Franciszek Mączyński.

W latach 1914 - 18 zespół poklasztorny pełnił funkcję szpitala wojskowego, natomiast w latach 1957 – 2002 miało tam swoją siedzibę Studium Medyczne z internatem. Od 2004 roku właścicielem nieruchomości wraz z budynkami tam zlokalizowanymi jest firma deweloperska Angel Poland Group's Sp. z o.o.

4. WSPÓLCZESNE PRZEKSZTAŁCENIA

Teren inwestycji wraz z zabudowaniami leży w obrębie układu urbanistycznego dawnego miasta Kazimierza ze Stradomiem, wpisanego do rejestru zabytków pod nr A-12 decyzją z dnia 23.02.1934 r., oraz na Listę Dziedzictwa Światowego, zlokalizowany jest również na terenie historycznego zespołu miasta Krakowa uznanego za pomnik historii zarządzeniem

Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 8.09.1994 roku. Sam budynek Krakowskiego Towarzystwa Dobroczyńności pod adresem Koletek 12 w Krakowie jest wpisany do rejestru zabytków pod numerem A-596.

Projekt przebudowy, rozbudowy i nadbudowy historycznych budynków wraz z budową nowego obiektu w rejonie ulicy Dietla-Sukiennicza-Koletek w Krakowie sporządziło paryskie biuro architektoniczne „Gottesman – Szmelcman”, przy współpracy z krakowskim biurem architektonicznym

„ABP”. Inwestycją zostały objęte wszystkie historyczne budynki, w tym dawny klasztor ss. Koletek, posiadający najwcześniejszą proveniencję, dawny Dom Krakowskiego Towarzystwa Dobroczyńności, rozbudowany o trzypiętrowe skrzydło wzdłuż ulicy Sukienniczej. W ramach projektu przewidziano adaptację istniejącej historycznej zabudowy do potrzeb mieszkaniowych i usługowych poprzez przebudowę zabytkowych wnętrz wraz z częściową adaptacją oraz modernizacją istniejących przestrzeni strychowych na cele mieszkalne. Zaprojektowano również nowy obiekt kubaturowy, zlokalizowany w części południowej kompleksu, stanowiący jednocześnie kontynuację pierzei ul. Dietla, domykający kompleks. W ten sposób powstał zespół zabudowy będący zwartym kwartałem, który jest uzupełnieniem historycznego układu urbanistycznego. Nowy, wprowadzony obiekt, został zaprojektowany w nawiązaniu do architektury zabytkowych obiektów. Jego architektura twórczo interpretuje historyczną formę zabudowań bez wprowadzenia form zunifikowanych. Wertykalna elewacja, jej wygląd oraz sposób wykończenia, wpisuje się w historyczny układ urbanistyczny oraz sąsiednich kamienic mieszczańskich. W celu uzyskania lekkości bryły ostatnie kondygnacje obiektu zostały cofnięte w stosunku do lica elewacji oraz wykończone lekkimi ścianami osłonowymi ze szkła i nowoczesną okładziną elewacyjną w kolorze antracytu. Patrząc na budynek, jasnym się wydaje, iż prawdopodobnie przy ustalaniu sylwety wysokościowej zastosowano tu zasadę charakterystyczną dla krakowskich kamienic, czyli zróżnicowanie w wysokościach gzymsów oraz kalenic budynków. Ta zasada została również wykorzystana i w tym przypadku.

Domkniece historycznego kwartału zabudowy wytworzyło wewnętrzny zielony dziedziniec, pod którym został wykonany parking wielopoziomowy. Przestrzeń parteru natomiast została wykorzystana na usługi.

Niewątpliwie największe wyzwanie czekało na architektów oraz wykonawców przy aranżacji zabytkowych wnętrz do nowej funkcji. Należy pamiętać, iż budynek klasztorny ss. Koletek wzniesiony najwcześniej bo w XVIII wieku, w miejscu wcześniejszych budynków, z uwagi na swoją proveniencję posiadał zabytkową strukturę murową z czasów budowy obiektu. Obiekt posiada piwnice sklepione kolebkami z zachowanymi XVI wiecznymi strukturami murowymi, układem korytarzowym z zachowanymi celami klasztornymi z XVIII wieku oraz zachowanym historycznym układem przestrzennym. Tak więc, zarówno wątki murowe, jak i zachowane dekoracje malarskie na I piętrze wymagały *bezwzględного zachowania i konserwacji*⁸. Należało ograniczyć przekucia i przebicia a ewentualne odkrycia zamurowanych pierwotnych otworów okiennych wykorzystać do nowych funkcji⁹. Najciekawszym jednak elementem, który do tej pory budzi największe zainteresowanie jest projekt tzw. „Apartamentu Królewskiego”, który został zlokalizowany w skrzydle Domu Ochrony Towarzystwa Dobroczynności.

Koncepcję aranżacji wnętrza tego wyjątkowego mieszkania, zaprojektowało wcześniej wspomniane paryskie biuro architektoniczne „Gottesman –

Szmelcman”, jako przykładową aranżację, która oczywiście może ulec korekcie przy życzeniach nowego nabywcy. Apartament został zlokalizowany w części skrzydła północnego oraz wschodniego budynku, obejmującym cztery kondygnacje. Zabytkowa kaplica stanowi jego integralną część. Jest to największy tego typu apartament w całym kompleksie. Jego powierzchnia użytkowa wynosi ok. 600m². W części przyziemia zaplanowano strefę wejściową z reprezentacyjnym holem, osobnym wejściem dla służby, dwoma sypialniami oraz strefą rekreacyjną: spa z sauną, jacuzzi, strefą fitness oraz miejscem na kino domowe. Strefa wypoczynkowa została zlokalizowana w sali ośmio bocznej, która jest przekryta sklepieniem kolebkowym, wspartym na centralnym słupie z zachowanymi trzema lunetami nad oknami. Na poziomie parteru zaplanowano wnętrza reprezentacyjne, usytuowane oraz wkomponowane w salę o stropie gwiazdzistym z trzema lunetami nad oknami oraz z metalowymi żebrami, wspartymi na zachowanej metalowej kolumnie, której czas powstania datuje się na lata 1881-1882. Pomieszczenia pierwszego piętra zostały zaaranżowane na trzy sypialnie z łazienkami oraz biblioteką. Na kolejnym piętrze inwestor zaplanował strefę dzienną z jadalnią, salonem oraz kuchnią. Kuchnia zlokalizowana została w centralnej części w pomieszczeniu z żebrówo - krzyżowym sklepieniem. Najwyższy poziom zajmuje studio, z którego wyjście prowadzi bezpośrednio na galerię chórową kaplicy. Całość została skomunikowana prywatną, wewnętrzną

⁸ Boba- Dya B. *Dokumentacja konserwatorska fotograficzna – opisowa wstępnych badań konserwatorskich we wnętrzach budynku ul. Koletek 12 w Krakowie*[w:]Wytoczne konserwatorskie dla zabytkowego zespołu budynków dawnego klasztoru s. Koletek i Domów Towarzystwa Dobroczynności przy ul. Koletek 12 w Krakowie do projektu kompleksu mieszkalno – usługowego „Pod Wawelem” w 26

Krakowie, Smólski J., sierpień 2014, Archiwum WUOZ, s.6.

⁹ Smólski J. *Wytoczne konserwatorskie dla zabytkowego zespołu budynków dawnego klasztoru s. Koletek i Domów Towarzystwa Dobroczynności przy ul. Koletek 12 w Krakowie do projektu kompleksu mieszkalno – usługowego „Pod Wawelem” w Krakowie*, sierpień 2014, Archiwum WUOZ, s. 4.

windą oraz nową klatką schodową. Podczas remontu wszelkie zachowane elementy zabytkowe zostały poddane starannej konserwacji i restauracji pod czujnym okiem dyplomowanych konserwatorów dzieł sztuki. Wytyczne oraz wnioski konserwatorskie zakładały możliwość wymiany stolarki okiennej na okna powtarzające rysunek, wygląd oraz materiał zabytkowej stolarki. Kolorystykę okien, wypraw tynkowych, ustalano na licznych komisjach konserwatorskich z udziałem konserwatorów, wykonawcy oraz przedstawicieli WUOZ w Krakowie. Wnętrze samej kaplicy z jej wystrojem malarskim ścian, drewnianymi sklepieniami w kopule, pokrytą polichromią, drewnianym chórem oraz witrażami zostało poddane zabiegom konserwatorskim. Zaproponowano zrekonstruowanie dolnej partii dekoracji malarskiej, w oparciu o odkryte w czasie konserwacji fragmenty polichromii, wykorzystując liczne analizy stylistyczno – formalne sporządzone przez historyków sztuki. Dekoracje malarskie pochodzące z okresu międzywojennego, będące autorstwem Jana Bukowskiego, zostały odczyszczane z nawarstwień oraz zabrudzeń, przywracając kaplicy jej pierwotny wygląd. Drewniane sklepienie zostało poddane konserwacji *in situ*. Zrekonstruowano witraże oraz uzupełniono szklenie z powtórzeniem rysunków kwater¹⁰. Wprowadzono instalację wentylacji mechanicznej zgrabnie ją ukrywając pod drewnianym stropem kopuły. Obecnie w kaplicy wciąż trwają prace restauratorskie, mające na celu przywrócenie jej pierwotnego wyglądu. Niewątpliwie po zakończeniu prac będzie ona perłą zdobiącą ten niezwykle apartament. Jej przeznaczenie

przestrzenne nie do końca jest pewne. Być może, jak mówi Bartłomiej Kostecki inżynier projektu, przyszły właściciel przeznaczy ją na jadalnię. Na pewno budujące jest fakt, iż pozostała w swojej pierwotnej formie bez wprowadzonych dodatkowych podziałów przestrzennych, nie niszcząc w ten sposób jej wyrazu artystycznego. Zachowanie jej w obecnej formie świadczy o dobrym wyczuciu projektantów, którzy uszanowali jej historyczną autentyczność, co w przypadku obiektu zabytkowego jest niezwykle istotne.

5. ZAKOŃCZENIE

Świadome adaptacje wnętrz kościelnych do nowych funkcji są wciąż w naszym kraju opatrzone dozą nieufności i uprzedzeń, a każda ingerencja w *sacrum* jest uważana za świętokradztwo. Jeśli "świątynią" jest miejsce przechowywania konsekrowanej hostii, to czym jest to miejsce po opuszczeniu Ducha Świętego?. Kurtynami zabytkowego wnętrza, budynkiem wpisanym do rejestru zabytków i podlegającego ochronie prawnej, symbolem w przestrzeni, a może jako najstarszy zabytek architektury, samoistnym pomnikiem ludzkiego geniuszu, który należy chronić dla niego samego. Wiadomym jest fakt, iż obiekt nieużytkowany niszczy się, musimy mieć świadomość, że bez wprowadzonej nowej funkcji do przestrzeni kościelnej, która służyłaby społeczności lokalnej, nadając mu nowe życie, skazemy go na zapomnienie. Obecny rozwój technologii budowlanej pozwala na takie rozwiązania architektoniczne, które same w sobie są czasami dziełami sztuki. Analizując rozwiązania architektoniczne zastosowane w przedmiotowej inwestycji nasuwają się

¹⁰ Boba-Dyga B, Mossler A., *Aneks [w:] Program prac konserwatorskich dla wnętrza zespołu budynków (dawny klasztor ss. Koletek oraz Dom Towarzystwa*

Dobroczynności) przy ul. Koletek 12 w Krakowie, 2004, Archiwum WUOZ w Krakowie, s. 51.

wnioski, iż nowa funkcja we wnętrzu sakralnym nie uwłacza godności miejsca, a niejednokrotnie podnosi jego rangę i nadaje mu nową wartość. Niewątpliwie nowa funkcja oraz forma wprowadzona do wnętrza kościelnego ma być dla niego tłem bez niszczenia jego autentyczności, musi stanowić spinającą kłamerę pomiędzy spełnianiem potrzeb społecznych, kulturalnych człowieka a uszanowaniem miejsca oraz zachowaniem jego autentyczności. W przypadku przedstawionej aranżacji udało się spełnić te warunki. Kaplica dzięki pracom konserwatorskim nabrała świetności i nowego życia. Dzięki przemyślanym rozwiązaniom architektonicznym, które uszanowały jej zabytkową strukturę oraz wykorzystały potencjał wnętrza, stała się przykładem, iż przy poszanowaniu wartości można połączyć teraźniejszość z przeszłością bez uszczerbku dla obu.

Jedynym czego można żałować, iż będzie ona dostępna jedynie dla oczu właściciela.

II.3. Widok zespołu budynków sprzed przebudowy, autor Rafał Wypalacz, (źródło: <http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=537519&page=4>),

III.3. View on complex of buildings before renovation, autor Rafał Wypalacz; (źródło: <http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=537519&page=4>)

II.4. Sala z żeliwną kolumną w przyziemiu, stan obecny; (autor: Dominika Długosz)

III.4. Hall with cast - iron pillar in ground floor, present day; (author: Dominika Długosz)

Il.5. Wizualizacja wnętrza Apartamentu Królewskiego, biblioteka; (źródło: *Angel Wawel Sp. z o.o*)
Ill.5. Visualization of The Royal Apartment, interior, library; (source; *Angel Wawel Sp. z o.o*)

Il.6. Widok kaplicy sprzed remontu, autor Adam Wojnar; (źródło: <http://www.dziennikpolski24.pl/artykul/3212118,polichromie-z-mlodej-polski-beda-odnowione.id,t.html?cookie=1>)
Ill.6.View chapel's interior before renovation, author Adam Wojnar (source: <http://www.dziennikpolski24.pl/artykul/3212118,polichromie-z-mlodej-polski-beda-odnowione.id,t.html?cookie=1>)

Il.7. Wizualizacja wnętrza Apartamentu Królewskiego, kaplica; (źródło: *Angel Wawel Sp. z o.o.*)
 Ill.7. Visualization of The Royal Apartment, interior, chapel; (source: *Angel Wawel Sp.*)

TRENDS IN A DESIGN OF HISTORIC AND SACRAL INTERIORS PRESENTED BY THE EXAMPLE OF "THE ROYAL APARTMENT" AT KOLETEK 12 STREET IN CRACOW

1. INTRODUCTION

Nowadays an industrial development goes together with a secularization of a religious life. This trend is noticeable in a spiritual area and transfers into functionality of cultural and social space, such as a church interior. Less and less people participate in the religious life. Churches become deserted and fall into oblivion. Slowly sacred buildings turn from the House of God to a historic building structure. Left without any host they are decaying, waiting for a new life. An idea of adapting churches and convents to another purposes than sacral is nothing new. However, a conscious transformation of a church area

to a new and modern purpose is taking place while we look on it. As a catholic country we have to face this situation.

2. SECOND LIFE CHURCHES

Anexistence of Polish churches is closely connected with an eventful history of country. Over the centuries most of them were decayed and degraded. Frequently form the place to preach a Word of God/liturgy and worship they turned into storages and epidemic hospitals. It is not an isolated case. Some of them have been in a bad technical condition until now and often losing its artistic and historic value. The others are still a permanent ruin, a witness

of the history. There are also those which were given a second chance, thanks to the determination of people of a good will. Given back to the Church for a holy liturgy. For instance, St. Vaclav Church in Radom. In the 70s of the twentieth century it was the Archaeological Museum and upper stories were used as official apartments for researchers¹. At present it is an excellent example of a historical building revival. Not only to its proper purpose, but also to its primal form, shape and artistic expression. It was managed thanks to determined local community, a help from culture's prominent figures. Especially prof. Wiktor Zina.

Some other sacral buildings are given a second chance in quite different way. Their change of use takes place right here and right now. Nowadays, economic reasons influence on decisions to adapt historical buildings to new purposes. It happens not only to tenement houses, palace-park complexes, post-industrial buildings, but to churches or whole convent complexes as well. Modern times force us to rethink. What needs to be done to abandoned, sacral buildings, which are our national and cultural heritage. Whether churches ought to be sold to private investors, rebuilt, moved to another location, or maybe adapted to another function. If so, for what purposes and how achieve it. The on going investment at the intersection of streets Koletek, Dietla and Sukiennicza and at the foot of the Royal Castle and the Wawel

may visualize and answer to some questions.

This building project is executed by Angel Poland Group's Ltd. This developer built the Angel City and the Angel in Cracow. The new complex was named the Angel Wawel.

The investment is unique. As owner said *it is a place, where history meets innovation*². A new complex with 235 apartments with a two-stories underground garage is going to be built within the old walls of the Sisters Koletek convent and the Cracow Charity Association buildings. It is not the first residential buildings at this scale in Cracow, so it may not be noteworthy. However, the fact that the old corner two-stories chapel was integrated into the interior of a residential apartment, is what attracts attentions and is unusual for Polish realm.

3.HISTORY

The area, where the former buildings of the Cracow Charity Association is located, has been a part of *the Third Order of St. Francis convent*³ since XVI century. In 1593 Zygmunt Dembinski from Dembian, a gostian starost sold a parcel of land with buildings and garden located between Stradom and house of *Mathiaczaska opposite to the Bernardine's garden on the Wisla river*⁴. Bernardine's provincial was the buyer. This period is considered to be the moment, when nuns received those buildings for adapting into the convent. In subsequent years sisters were made to have

¹ The church's revitalization project was done in 1978 by a designing group of: Prof. PhD Eng Arch , Andrzej Kadluczka, Msc. Arch-Eng.Dip Arch Ryszard Kański, Małgorzata Gargas supported by and guidelines from Prof. PhD Eng (Arch) Wiktor Zin and Prof. PhD Eng (Arch).Wojciech Kalinowski. The project was realized and so the church fully restores over the 198-86. The consecration of a rebuilt church took place on the 9th of July 1985 by a bishop Edward Materski. St. Vaclav Church was registered

as a object of cultural heritage on the 8th of April 1981.

² <http://www.angelwawel.com/angel.html#homez> , 19.06.2015r., 22:41

³ Niewalda W., RojkowskaH., *The Buildings of a former Charity Association in Cracow, Koletek 12 street, Historical and Conversation Documentation, Documentation of former convent's architectural research*, achrives of The Provincial Office of Monuments Protection in Cracow, 2004, p.3.

⁴ Ibidem p. 5.

an enclosure. However, the convent did not have its own church, so order was withdrawn. The convent had an eventful history. During the plague in 1630 all nuns pasted away except one. She managed to save the convent by bringing new novices into it. In the years 1655-57, during Swedish Deluge, nuns were made to leave their accommodation. Swedes organized there stables. After the retreat of Swedish army, sisters came back and immediately started convent's rebuilding. In 1793 the convent's chapel was built on the east side of the refectory with the apse facing west⁵. Unfortunately, in 1798 convent was terminated. Consistory accepted the raised arguments from *the commission for the financial status studies of the monasteries*⁶. It reproached nuns for insufficient incomes. Not enough to support 17 nuns living in the convent. Additionally, there were no founding status, so no one new were allowed for novitiate. The cassation was carried out by the then bishop from Gniezno, Michal Poniatowski. In 1822 the buildings together with parcel and the garden were auctioned off. *Merchant from Cracow, Josef Dietrich bought the property*⁷. He planned to change this estate into a brewery. An architect K.B. Wasowicz was supposed to be a design the building conversion. However, the project was not realized. The owner sold the property to Ignacy and Maria Rotarski in 1823. Then in 1850 the buildings with the garden were given to the Cracow Charity Association for the purpose of housing for the poor. The new lord carried out a new repair and renovations works of the convent's buildings, such as major overhaul of the

roof with a new roofing assembly and reinforcement of a rafter framing, a restoration of convents chapel, added a new storey to convent and rearranged. In the years 1881-82 the Cracow Charity Association extended the convent complex at the corner of Sukiennicza and Koletek streets with a new nursery home for elderly. It was located in the corner of Sukiennicza and Koletek streets. The project was designed by an architect, Karol Zaremba. At that time two winged, modern building containing a conference room, bathrooms, a laundry and residential unit was raised. The wings of the building are connected together with a corner, octagonal chapel with a domed apse and a lantern from its west side. There were stained glasses in windows, designed by Teodor Zajdzikowski. Two of with survived till now. Above the chapel entry built a wooden gallery – a balcony for choir, built by *Bajerwola, a carpenter*.⁷ The same year a new shelter for orphans was raised on the ground which was incorporated to the property in 1862 (now there is the Military Recruitment, al Koletek 10 street). In the years 1934-36 the nursery home was expanded with a new three-storey wing from Sukiennicza street's side. The author of this project and later a rearrangement (in a southerly direction) was Franciszek Maczynski. In the years 1914-18 the post-convent complex was used as a military hospital, while in the years 1957-2002 there was the Medical College with a boarding house. Since 2004 the developer Angel Poland Group's Ltd has owned the estate with buildings.

⁵ Ibidem p. 7.

⁵ Ibidem p. 9.

⁵ cyt. za Rojkowska H., Niewalda [in:] *The Buildings of a former Charity Association in Cracow, Koletek 12 street, Historical and Conversation Documentation, Documentation of former convent's* 32

architectural research, Jule of 2004, achrives of The Provincial Office of Monuments Protection in Cracow, p. 12.

4. MODERN TRANSFORMATIONS

The investment together with the buildings is placed in the area of the former city Kazimierz with Stardom. It is in the register of objects of cultural heritage – no. A-12 from 20.02.1934 and in the World Heritage List. The complex is also a part of the historic city area of Cracow (the decree of President of the Republic of Poland from 08.09.1994). The Cracow Charity Associations building is also registered as a cultural heritage – no. 596.

The Gottesman-Szmelcman architectural office from France with cooperation of Polish architects from ABP office in Cracow created the conversion, extension project for the existing historical building and designed a new building in the area of Dietla, Sukiennicza and Koletek streets. This investment includes every historical building: the former Sisters Koletek's convent with the earliest provenience; the former House of the Cracow Charity Association enlarged to the three-storey wing along Sukiennicza Street. The project provides an adaptation of existing historical building to residential and commercial needs by conversion historical interiors with partial adaptation and modernization of existing attic for housing. On the southern part of the complex a new cubature building is planned. It will be a continuation the Dietla Streets frontage and the complementary of the complex. In this way was created a building complex, which is a compact quarter. It fills in a historical urban layout. The new cubature building was designed with the reference to the architecture of the historical buildings and without any

unified forms. The vertical elevation, its looks finishes and harmonizes with the historical urban layout and the adjacent townhouses. To gain a lightness of a solid the last stories of buildings were offset relatively to the front of elevation. Moreover, it was finished with light, glass rain screen walls and modern cladding in anthracite colour. While you look at the building, it is quite clear that to establish a altitudes silhouette a typical rule for Cracow's tenement houses was used. It is a variation in heights of cornices and ridges of buildings.

The closure of the historical quarter created a green interior courtyard. Underneath it a multi-storey car park was located. The space of ground floor was used for commercial purposes. Undoubtedly, the biggest challenge for architects and builders arranging the historical interiors to the new functions. It cannot be forgotten, that the earliest parts of the Sisters Koletek's convent were built in the XVIII century and on the former buildings. Due to its provenance, it had a historical masonry structure from that period. The building has basement with barrel vault ceiling and preserved XVI masonry, corridor communication system with XVIII century convent cells, and historic land development plan. Both masonry and decoration paintings on the first floor required *an absolutely maintenance and conservation*.⁸ Forges and cuttings through them had to be limited. The possible exposures of bricked up openings of the original windows ought to be used for new purposes.⁹ The most fascinating part, which has aroused the biggest interest is

⁸ Boba- Dyga B. *Photographic descriptive conversation documentation - preliminary conservation researches of the building interiors by Koletek 12 street in Cracow* [in:] *The conversation guidelines for the historic buildings' complex of the former Sisters Koletek convent and the Houses of Charity Association by Koletek 12 street in Cracow,*

for the project of the residential and commercial complex of buildings 'Pod Wawelem' in Cracow, Smólski J. August of 2014, archives of The Provincial Office of Monuments Protection in Cracow, p.6

⁹ Smólski J. *The conversation guidelines for the historic buildings' complex of the former Sisters*

the project of the 'Royal Apartment', located in the wing of the House of Charity Association. The arrangements concept of that unique apartment, was designed by the Gottesman-Szmelcman office. It is a demonstration project and can be adapted to a buyers wishes and needs. The apartment was located on four floors in the part of northern and eastern wings. The historical chapel is an integral part of the apartment. It is the biggest suite in the whole complex, with the floor area around 600 square meters. On the ground floor an entrance area with a representative lobby, a separate entrance for service, two bedrooms, a recreation zone with SPA, a Jacuzzi, fitness area and a place for a private cinema were planned. The relaxation area was located in the octagonal room, which has a barrel vault ceiling supported by the central pole with three preserved lunettes above windows. On the first floor the representative interiors were planned. That are integrated into the hall with a stellate ceiling and three lunettes above windows with metallic ribs. It is supported by the preserved metallic column, from between 1881-1882. On the first floor three bedrooms with bathrooms and a library were designed. On the next floor investor placed daytime zone with dining area, living room and kitchen. The kitchen was located in its central part with a cross-ribbed vault. The top floor is taken by a studio with direct access to the chapels choirs gallery. The whole apartment is communicated with a private internal lift and a new staircase. All historical elements were taken under a careful maintenance and renovation during reparations. The

professional restorers of works of art kept the watchful eye on everything. The conservators guidelines allowed to replace a woodwork on the windows with shape, design and material repetitive to the original woodwork. Colours of the windows and plasterwork were defined after numerous meetings of conversation committees with the participation of restorers, contractors and representatives from the Protection of Historical Monuments Office. The chapel's interior with its wall painting, the copulas wooden ceiling covered with polychrome, wooden choir and stained glasses was taken under restoration work. The reconstruction of upper part of paintings ornament was proposed. It was based on the polychrome elements revealed during conversation. The numerous form and stylish analysis were made by art historian. The painting ornaments from the interwar period (designed by Jan Bukowski) were cleaned of accretions and dirt, restoring chapel's original appearance. The wooden ceiling was not taken under *in situ* conversation. The stained glasses were restored and the glazing was completed with repeating pictures of the window divisions.¹⁰ The installation of mechanical ventilation was hidden under the wooden ceiling of cupola. Currently, the chapel is still under the renovation, which goal is to restore its original appearance. Undoubtedly, when everything will be done, it is going to be the finest place in the apartment. Its purpose has not been clarified yet. Probably, as the project's engineer, Bartłomiej Kostecki said, future owner will use it as a dining room. Certainly, it is very uplifting that the

Koletek convent and the Houses of Charity Association by Koletek 12 street in Cracow, for the project of the residential and commercial complex of buildings 'Pod Wawelem' in Cracow., August of 2014, archives of The Provincial Office of Monuments Protection in Cracow, p. 4.

¹⁰ Boba-Dyga B, Mossler A., Appendix [in:] *The conservation work program of buildings complex interiors (former Sisters Koletek convent and the House of Charity Association) by Koletek 12 street in Cracow., 2004, archives of The Provincial Office of Monuments Protection in Cracow, p. 51.*

chapel preserved to its original form without destroying its artistic expression and any additional space divisions Keeping it in its current state shows designe res intuition, who respected its historic authenticity. It is extremely important for such buildings.

5.CONCLUSION

The conscious adaptation of church interiors to new functions still meets with the distrust and prejudice in our country. Any interference into *sacrum* is considered as a sacrilege. If 'temple' is a place to preserve the sacramental bread, so what is it when the Holy Spirit is not there anymore. Curtains of historic interior, a building registered as a cultural heritage and under the legal protection, a symbol of space. Perhaps, as the oldest historic architecture, a monument of human ingenuity, which ought to be protected to its own sake. It is a fact, unused building decays. We have to be aware, that without providing a new functions for church space, which would be useful for a local community, we condemn it to oblivion.

Current achievements of building industry uses such architectural solutions, which sometimes are a piece of art themselves. Analyzing the architectural solutions used in the described investments gives some conclusions. The new function of a sacral interior does not offend it. Moreover, I can even rise it status and gives a new value. The new purpose and form of a church interior has to be a background without destroying its genuineness. There is no doubt about it. The connection between fulfilling human social and cultural needs, respecting the place and preserving its authenticity must be achieved. Such effect was accomplished for the presented arrangement. The chapel was given a new splendor and life, thanks to the restoration. The thoughtful architectural solutions, which respected its historical structure and used the interiors potential are an example for possibility to connect the past with the presence. Neither of them were neglected. The only thing can be regretted. It will be available only for the owner eyes.

LITERATURA:

1. Boba – Dyga B., Kraków 2004., *Dokumentacja konserwatorska fotograficzno – opisowa wstępnych badań konserwatorskich we wnętrzach budynku ul. Koletek 12 w Krakowie*, Archiwum WUOZ w Krakowie,
2. Boba – Dyga B., Mossler A., Kraków 2012, *Program prac konserwatorskich dla wnętrza zespołu budynków (dawny klasztor Koletek oraz Dom Dobroczynności) przy ul. Koletek 12 w Krakowie*, Archiwum WUOZ w Krakowie,
3. Rojkowska H., Niewalda W., Kraków lipiec 2004, *Budynki dawnego Towarzystwa Dobroczynności w Krakowie Ulica Koletek 12 Dokumentacja historyczno – konserwatorska, dokumentacja z badań architektonicznych dawnego klasztoru*, Archiwum WUOZ w Krakowie,
4. Smólski J., *Wytyczne konserwatorskie dla zabytkowego zespołu budynków dawnego klasztoru ss. Koletek i Domów Towarzystwa Dobroczynności przy ul. Koletek 12 w Krakowie do projektu kompleksu mieszkalno-usługowego” Pod Wawelem” w Krakowie*, Kraków, sierpień 2004., archiwum WUOZ w Krakowie,
5. <http://www.angelwawel.com/angel.html#home> z dnia 19.06.2015r., 22:41